

## NOUA DIMENSIUNE A METODOLOGIEI ETICII EPOCII TEHNOLOGIILOR GLOBALE: ANALIZĂ TEORETICO-FILOSOFICĂ

Teodor N. Țârdea

Catedra Filosofie și Bioetică a USMF „Nicolae Testemițanu”

### Summary

#### *A New Dimension of Ethical Methodology in the Era of Global Technology: Theoretical and Philosophical Analysis*

Last centuries social-natural development has clearly demonstrated the necessity of transforming the ethical thinking, of producing a refreshment in interpretation of its object, of its methodology, first of all. In the article the evolution of ethical methodology in the XX century is examined, at the beginning of the III<sup>rd</sup> millennium, as well as the necessity of modifying it according to requests of epoch of high word technologies, to evolution of global anthropological and ecological crises. Appearance and edifying of bi centrist methodology as key-imperative of ethics of humankind survival is emphasized also here.

### Rezumat

Dezvoltarea socionaturală în ultimele decenii ale sec. al XX-lea ne-a demonstrat cert faptul necesității transformării gândirii etice, a efectuării unui reviriment în interpretarea obiectului ei de studiu, a metodologiei acesteia, întâi de toate. În articolul de față se examinează evoluția celei din urmă în sec. al XX-lea și începutul mileniului al III-lea, nevoia modificării metodologiei eticii conform cerințelor epocii tehnologiilor planetare performante, desfășurării crizei antropoecologice globale. Se evidențiază în această ordine de idei apariția și devenirea metodologiei *biocentriste* ca imperativ-cheie al eticii supraviețuirii omenirii.

Literatura științifico-filosofică din ultimele decenii ale secolului al XX-lea ne-a demonstrat fidel necesitatea acută în vederea reconstruirii (transformării) radicale a gândirii etice, a realizării unui reviriment adecvat și concret în interpretarea obiectului eticii, a metodologiei ei, întâi de toate. Omenirea a pășit în al treilea mileniu, în epoca tehnologiilor globale avansate, dar discuțiile referitoare la aceea cum trebuie să fie etica, în ce limite ale realității obiective ar fi logic să se desfășoare influența ei, ce se cuvine să facă filosoful, pentru a implimenta mai efectiv teoria etică în practică, care este adevărata funcție a moralei ș.a., nu doar că nu încetinesc, însă preiau un caracter tot mai imens și mai acut [5]. Acest fapt are loc din mai multe motive, dar principala cauză ține de apariția problemelor ce posedă o direcționare și o natură planetară situate într-o interdependență nemijlocită cu condițiile supraviețuirii omenirii, cu depășirea crizei antropoecologice planetare. În consecință au apărut probleme etice netradiționale, ce se rotesc în jurul unor întrebări, la care omenirea așteaptă un răspuns adecvat. Printre ele actualmente ar fi cazul de spicuit câteva, printre care pot fi evidențiate următoarele: (1) ce-i mai superior - valoarea omului sau a biosferii? (*bioetica*); (2) ce-i mai important - valoarea omului sau a mediului înconjurător? (*etica ecologică*); (3) ce-i mai merituos - valoarea speciei umane sau a individului? (*etica medicală*); (4) ce-i mai semnificativ - valoarea planetei sau a omului? (*etica planetară*); (5) ce-i mai prestigios - valoarea omului sau a tehnicii create de el? (*etica tehnico-inginerească și informațional-computerială*) ș.a. Anume răspunsurile la aceste întrebări au devenit esențiale în dezvoltarea gândirii etice la etapa contemporană a evoluției societății, iar soluționarea lor necesită o nouă interpretare, o nouă metodologie a acesteia.

Momentul inițial pentru selectarea întreprinderilor netradiționale în teoria moralei servește reevaluarea principiilor teoretico-metodologice fundamentale, care ar determina

dezvoltarea eticii la diverse etape, mai ales în ultimele decenii ale secolului trecut și începutul secolului al XXI-lea. Un timp îndelungat, cel puțin până la anii '60 - '70 ai secolului al XX-lea, noi ne-am ciocnit în lumea etică de modalitățile conceptuale (metaetice) și normative ale analizei moralei și respectiv a *metodologiilor metaetică (conceptuale)* și *normativă* a eticii. Nepătrunzând în subtilitățile evoluției acestor interpretări, menționăm doar faptul, că criticând metaetica, îndeosebi începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, adversarii ei au pregătit treptat un reviriment aparte în etică spre analiza problemelor morale, legate de interesele și necesitățile reale ale oamenilor, inclusiv și a celor care au provocat cauza revoluției tehnico-științifice și tehnologice. Referindu-ne la bazele existenței Homo Sapiens-ului, problemele menționate și altele nu se încadrau în limitele analizei conceptuale. Faptul menționat a slujit drept impuls al renașterii interesului față de etica normativă și respectiv de metodologia normativă adecvată. Ultima, spre deosebire de metodologia conceptuală și-a pus scopul principal nu de a studia noțiunile, ci de a elabora principiile și normele morale, ce stau la baza determinării și soluționării șirului larg de probleme, de care ar fi necesar să se ocupe etica. Etica normativă avea obligația, conform părerii adepților ei, de a contribui la autorefecția personalității privind identitatea propriilor probleme, de a dezvolta capacitatea de a acționa bazându-se pe principiile morale conștient comprehensibile și liber alese.

Spre sfârșitul anilor '70, începutul anilor '80 ai secolului trecut, etica normativă nu a fost capabilă să indice modalitatea în care principiile inițiale teoretico-metodologice și morale, și-n special cerințele (imperativele) dreptății, suveranității, «fă bine», «nu dăuna» ș.a. ale eticii să fie utilizate în practică. Această problemă rămânea una din cele mai importante din momentul ce ea necesita soluționarea sa.

Existau două interpretări privind soluționarea acestor probleme. Unii cercetători considerau, că nu-i cazul implimentării unei noi metodologii, unei noi etici în depășirea rupturii dintre teoria etică, principiile ei teoretico-filosofice de bază și practică. Pentru aceasta, afirmau acești autori, este suficient de a combina din lucrările compartimentului eticii analiza sistemelor normative cu modul adecvat al problemelor contemporane morale, și mai apoi de a arăta modalitatea utilizării principiilor moral-teoretice în diferite școli [1].

Mai eficientă, poate chiar revoluționară, s-a dovedit a fi a doua cale de soluționare a acestei probleme. Wan Ranseler Potter, iar mai târziu și alți cercetători cum ar fi K. E. Gudpaster, M. Singer ș.a. au înaintat ideea creării unei noi etici, cu o metodologie neordinară și cu noi principii științifice, legând această interpretare de extinderea acțiunii noțiunii «morală» și asupra naturii vii [7]. În contextul actual al crizei antropoecologice planetare morala nu poate fi limitată la relația «om - om». Etica nouă în expunerea sa extinsă a fost numită de către W. R. Potter *biologică* sau *etica supraviețuirii*. Acestei etici – eticii epocii tehnologiilor globale avansate – îi aparține respectiv și o metodologie nouă – *biocentristă*, care necesită depășirea limitelor metodologiei mult mai înguste – antropocentristă, dar cu includerea obligatorie a celei din urmă în conținutul primei (biocentriste) [2]. Bioetica în această ordine de idei este valoroasă în trei ipostaze: (1) una din direcțiile ei dispune de o importanță obiectivă – analiza dilemelor etice care în consecință conduc spre dezvoltarea noilor direcții științifice și care în orice caz se va perfecționa; (2) cea de-a doua se referă la un set de opțiuni ale cercetătorilor în alegerea morală; (3) în cele din urmă, bioetica poate fi privită ca model al științei viitorului ce leagă moralitatea cu cunoașterea obiectivă (morală și cunoașterea biologică după W. R. Potter).

Astfel, concepția bioetică examinată de noi drept o cercetare sistemico-complexă a acțiunilor (comportamentului) omului în lumea biomedicală în funcție de valorile și normele morale [4] dispune de scopuri precise, în special, stabilirea faptului dacă Homo Sapiens va putea schimba adecvat structura și mersul vieții, inclusiv flora și fauna, va putea el oare prognoza și contribui la realizarea paradigmelor existenței civilizației contemporane, va putea în cele din urmă, să influențeze asupra destinului speciei umane în relație cu biosfera, asigurându-i (omului) siguranța. Asemenea înțelegere a bioeticii (interpretare largă) ne obligă să elaborăm paralel cu principiile ei teoretico-metodologice și cerințele concrete (principiile morale) din punctul de vedere al bioeticii la acțiunile omului în activitatea sa practică și mai întâi de toate în cea

științifică. Aspectul etic al acestor procese este evident și drept consecință e necesar de a-l analiza. Faptul menționat este clar pentru că fenomenele menționate (cercetările ș.a.) practic în toate situațiile și în toate timpurile au o legătură strânsă cu omul, cu sănătatea și viața lui. În asemenea situație, fără îndoială, urmează de a avea anumite imperative (principii morale) ale cunoștințelor bioetice care ar oferi posibilitatea de a proteja integral nu doar sănătatea omului, viața lui, dar și al tuturor reprezentanților lumii vii – animalelor și plantelor. În această ordine de idei, noi am scris și am demonstrat de nenumărate ori [8] că în practica socială se evidențiază problema corelației principiilor teoretico-metodologice și morale ale bioeticii, adică are sens de a evidenția clar aceste noțiuni atât după conținut, cât și după destinație, după rolul lor în dezvoltarea eticii viului și a elaborării metodologiei ei noi – biocentriste.

În elaborarea principiilor filosofico-metodologice ale bioeticii (biosferocentrist, coevoluționist, socializării ș.a.) noi reieșim din aceea că această totalitate de cunoștințe (bioetica) reprezintă în sine o direcție științifică interdisciplinară nouă, care se află la hotarul dintre filosofie, medicină, ecologie, etică și biologie. Ea studiază relația în sistemul «om-biosferă» de pe pozițiile eticii tradiționale. Bioetica reprezintă o parte componentă a filosofiei moralei care e preocupată de aspectele implimentării factorului uman în lumea biomedicală. De pe asemenea poziții e necesar de a cerceta noua metodologie (biocentristă), postulatele ei fundamentale (principiile teoretico-filosofice), metodele ei, noțiunile, legitățile etc. [3]. Acest lucru se datorează cauzei conform căreia orice fapt din punctul de vedere filosofico-metodologic, orice totalitate de cunoștințe, de exemplu, bioetica obține statutul unei discipline științifice atunci și numai atunci, când aici sunt prezente principiile sale specifice, metodele, noțiunile, normele etc., ce reflectă particularitățile acestui domeniu al științei, conexiunile ei cu alte domenii ale cunoașterii [6], cu biologia, ecologia, dreptul, tehnica, medicina și etica în special.

Apariția și devenirea unei noi direcții științifice, într-un fel sau altul, exprimă necesitatea, mai întâi de toate a practicii sociale, precum și perfecționarea mecanismelor de dezvoltare a științei în tendința de diferențiere a cunoștințelor. Apariția eticii biologice a fost un alt pas întru satisfacerea acestei necesități. Cu toate acestea, faptul menționat determină importanța și rolul bioeticii, cât și a metodologiei sale neordinare – biocentriste – în știința și practica cotidiană, mai ales când aceasta se referă la strategia de supraviețuire a omenirii, la depășirea crizei antropocologice planetare contemporane. Mai mult ca atât actualmente se simte necesitatea integrării cunoștințelor științei contemporane, fără de care cea din urmă s-ar transforma într-o colecție, ansamblu de idei formale, incomplete, izolate. Bioetica reprezintă știința nivelul *interdisciplinar* al metodologiei căreia în cea mai mare măsură exprimă cea de-a doua necesitate, fiindcă funcția sa constă în sintetizarea cunoștințelor, reprezentând astăzi una din cele mai necesare și importante pîrghii ce stă la baza apariției și evoluției paradigmei de dezvoltare durabilă în condițiile de asigurare a securității umane. Bioetica și metodologia ei biocentristă au apărut drept produs și mecanism de rezolvare al unor contradicții concrete în dezvoltarea sistemelor contemporane cum ar fi: « biosferă-om » și « natură-societate ».

Ni se pare în acest sens, că pînă în prezent majoritatea absolută a «principiilor bioeticii», fie că corespund modelului american sau european, în esența lor nu corespund naturii cunoștințelor bioetice, interpretate în sensul larg al acestui fenomen științific. Aici sunt incluse, de exemplu, «principiile» autonomiei pacientului, non-dăunării, dreptății, binefacerii, demnității omului etc. Mai degrabă acestea sunt nu altceva decît cerințele eticii biologice, ba chiar a celei medicale, și nu mai mult. A împărtăși acest punct de vedere teoretico-metodologic semnifică a plasa semnul egalității între conceptele de «principiu» și «imperativ», deasemenea a identifica principiile metodologice și morale ale bioeticii, sau a reduce semnificația «principiului filosofico-metodologic» al bioeticii pînă la noțiunea de «cerință bioetică», «imperativ bioetic» care cu siguranță nu este una și aceeași.

Pentru noi, cele mai importante principii morale ale bioeticii sunt niște reguli, niște imperative, care nu sunt considerate temeliile acestor cunoștințe, nu constituie fundamentul lor, așa cum, de exemplu, principiile teoretico-metodologice – biosferocentrist, coevoluționist, socializării etc., despre care noi deja am vorbit, dar care servesc doar drept cerințe morale

deosebite în cadrul sistemului «biosferă-om» și protejează integral plantele, animalele și, bineînțeles, Homo Sapiens-ul.

Printre acestea putem evidenția, întâi de toate, imperativul (cerința) *vulnerabilitatea*, care îi zice medicului, cercetătorului, omului în genere, că ea (vulnerabilitatea), e necesar să fie interpretată în două sensuri diferite. În primul rând, vulnerabilitatea este tipică pentru toate ființele vii, pentru fiecare viață în parte, pentru care nu sunt străine fragilitatea și mortalitatea. În al doilea rând, se vorbește mult și, pe bună dreptate, despre vulnerabilitatea anumitor grupuri sociale, cum ar fi copiii, bolnavii, bătrânii, invalizii etc., adică e logic a vorbi despre aspectul social al vulnerabilității, iar în sens și mai larg despre bioetica socială. Un alt imperativ etic (principiu moral) în activitatea biomedicală – este cerința *moralității*, care obligă această sferă a filosofiei practice (bioetica), pe de o parte, și cercetătorul, medicul – pe de altă parte, de a menține normele și regulile morale tradiționale cu privire la tot ce este viu, adică morala adecvată și adevărată în sistemul «biosferă-om». Principiul moral al *libertății și responsabilității* obligă oamenii în relațiile lor cu lumea vie de a nu absolutiza libertatea acțiunilor, deoarece ea poate exista într-o relație specială, deosebită cu responsabilitatea. Spre exemplu, poți deveni un cercetător liber, dacă în aceeași măsură devii responsabil pentru soarta florei și faunei, pentru soarta omului, pentru tot ce întreprinzi în scopul asigurării securității individuale și colective, a asigurării dezvoltării durabile, și mai apoi a dezvoltării noosferice.

O altă cerință a bioeticii față de omul în acțiune este principiul moral «nu dăuna». Imperativul «fă bine» - este încă un principiu moral al cunoștințelor bioetice care funcționează în lumea medicală. Această regulă nu este o interdicție, ci o astfel de normă care în limitele spațiului menit cere anumite acțiuni satisfăcătoare. Sensul ei se transmite uneori cu așa de cuvinte cum ar fi binefacerea, filantropia, caritatea ș.a.

În cele din urmă reamintim că principiile metodologice și cele morale enumerate ale cunoștințelor etice din epoca tehnologiilor scientofage planetare în lumina noii metodologii biocentriste, posedă nu o forță absolută, ci doar una relativă – ele acționează conform regulii „prima face”. Important în asemenea situații este de a stabili clar ce este pentru bioetică principiu metodologic și ce este imperativ moral, în caz contrar noi permanent ne vom încurca în interpretarea bioeticii, inclusiv pînă la identificarea ei cu etica medicală, cum de obicei aceasta are loc în literatura științifică, care firește nu este justificată nici teoretic, nici practic.

### Bibliografie

1. A se vedea: **Ethics: Theory and Practice** // Ed. by **M.Velasque, C.Rostanowski**. - N.Y., 1985, p.IX.
2. Об этом подробнее см.: **Țirdea Teodor N.** *Filosofie și Bioetică: istorie, personalități, paradigme*. – Chișinău: USAM, 2000, p. 209-213; **Седова Н.Н.** *Генезис биогуманитарного знания* // Человек в современных философских концепциях / Материалы Четвертой международной конференции. г. Волгоград, 28-31 мая 2007 г. В 4-х т. Том 1. – Волгоград: Изд-во Волгоградского университета, 2007. С. 203-207; **Швейцер Альберт.** *Благоговение перед жизнью*. – М.: Прогресс, 1992. С.29-31
3. A se vedea: **Țirdea Teodor N.** *Principiile de bază ale bioeticii: tendințe și probleme* // Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina practică în strategia de existență umană / Materialele Conferinței a IX-a Științifice Internaționale. 10-11 martie 2004. Red. responsabil **Teodor N.Țirdea**. - Chișinău: CEP „Medicina”, 2004, p. 12-18.
4. A se vedea.: **Țirdea Teodor N.** *Bioetică: origini, dileme, tendințe*. - Chișinău: CEP „Medicina”, 2005, 234 p.; **Он же.** *Elemente de bioetică*. - Chișinău, 2005, 176 p. **Т.Н.Цырдя, П.В.Берлинский** *Философия (С курсом биоэтики)*. – Кишинев: CEP „Medicina”, 2003, 552 с.
5. См., например: **Барбур Иен.Г.** *Этика в век технологии*. - М.: Библейско-богословский институт св. Апостола Андрея, 2001. С. 76; **Engelhardt Tristram Herman jr.** *Fundamentele bioeticii creștine: perspectivă ortodoxă*. Trad. De Mihail Neamțu, Cezar

- Login și diac. Ioan. - Sibiu: Deisis, 2005, p.135-194; **Matulic Tonci.** – Zagreb: Glas Koncila, 2001, str. 83-149 и др.
6. См. об этом подробнее: **Готт В.С., Семенюк Э.П., Урсул А.Д.** *Категории современной науки (становление и развитие)* – М.: «Мысль», 1984. С. 138-168
  7. См., например: **Поттер Ван Ранселер** *Биоэтика: мост в будущее.* – Киев, 2002. С.9-38; **Ethics and Problems of the 21 st. Century** // Ed. b **К.Е.Goodpastery and К-М-Sayre.** – Notre Dame, Indiana, 1979, p. XI и др.
  8. См., например: **Цырдя Т.Н..** *Еще раз о принципах биоэтики* // Второй Национальный конгресс по биоэтике с международным участием. 29 сентября – 2 октября 2004. - Киев, 2004. С.52.; **Цырдя Т.Н..** *Проблема биоэтических императивов в биомедицинском мире* // III Национальный конгрес з биоэтики. 8-11 жовтня 2007. – Киев, 2007. С. 36-37.

## IMPLICAȚII AXIOLOGICE ÎN MEDICINA CONTEMPORANĂ

Vitalie Ojovanu

Catedra Filosofie și Bioetică USMF „Nicolae Testemițanu”

### Summary

#### *Axiological Implications in Contemporary Medicine*

Essential fields with clear axiological implication are stressed during evolution of contemporary medicine. Adequate value actions shapes spiritual and moral features which fulfill, harmonize medical activity. The studying of this subject contributes to more profound studying of medical axiology.

### Rezumat

Pe parcursul evoluării medicinei contemporane se evidențiază domeniile ei esențiale cu vădită implicație axiologică. Respectivеle acțiuni valorice configurează trăsăturile spiritual-morale care întregesc, armonizează activitatea medicală. Studiarea acestui subiect contribuie la abordarea mai profundă a axiologiei medicale.

Pe măsură ce înaintăm în timp, caracterizat printr-o avalanșă de fenomene, multiple și persistente, dintre care o bună parte contradictorii, se pare că pe cât civilizația contemporană, atingând performanțe în domeniul științific, tehnic și economic, pe atât diminuează catastrofal importanța sistemului moral al societății și a nucleului său valoric. Prin atare tendințe ale contemporaneității este afectată și medicina. De aici rezidă actualitatea abordării subiectului axiologic în această sferă importantă a vieții sociale, medicina fiind unul dintre acele domenii ale vieții sociale de care depinde în mod direct supraviețuirea umanității. Studiarea problematicii axiologice în medicină necesită o serie de etape investigaționale printre care una esențială ce presupune evidențierea direcțiilor de bază cu evidentă implicație valorică.

**Actul medical (terapeutic)** reprezintă nucleul activității medicale. Acesta constă din câteva faze: adresarea la medic, stabilirea diagnozei, determinarea strategiei curative, procesul tratamentului activ, tratament sau observarea post terapeutică activă, finalizarea tratamentului. La fiecare fază ale acțiunii terapeutice se include și componentul valoric. Din vremurile demult apuse și până la moment tratamentul medical se numește și dar al divinității manifestat prin mâini și minte umană, artă, măiestrie, știință etc. Și toate acestea din cauza complexității sale, irepetabilității, responsabilității de a manipula cu viața și soarta omului. „Practicarea (și, poate, într-o măsură mai mare, cea a medicinei generale) duce într-adevăr la înfruntarea în permanență a unor situații complexe și inedite, de incertitudine, deoarece în timpul acestor demersuri succesive nici un factor nu are valoare absolută de orientare și trebuie să știm să alegem, situații nereproductibile deoarece „tot ce este uman este irepetabil”. Este adevărat, deciziile se înscriu în concluzia de analiză și sinteză a unei serii de probabilități” [2, p.63]. Nu întâmplător la etapele